

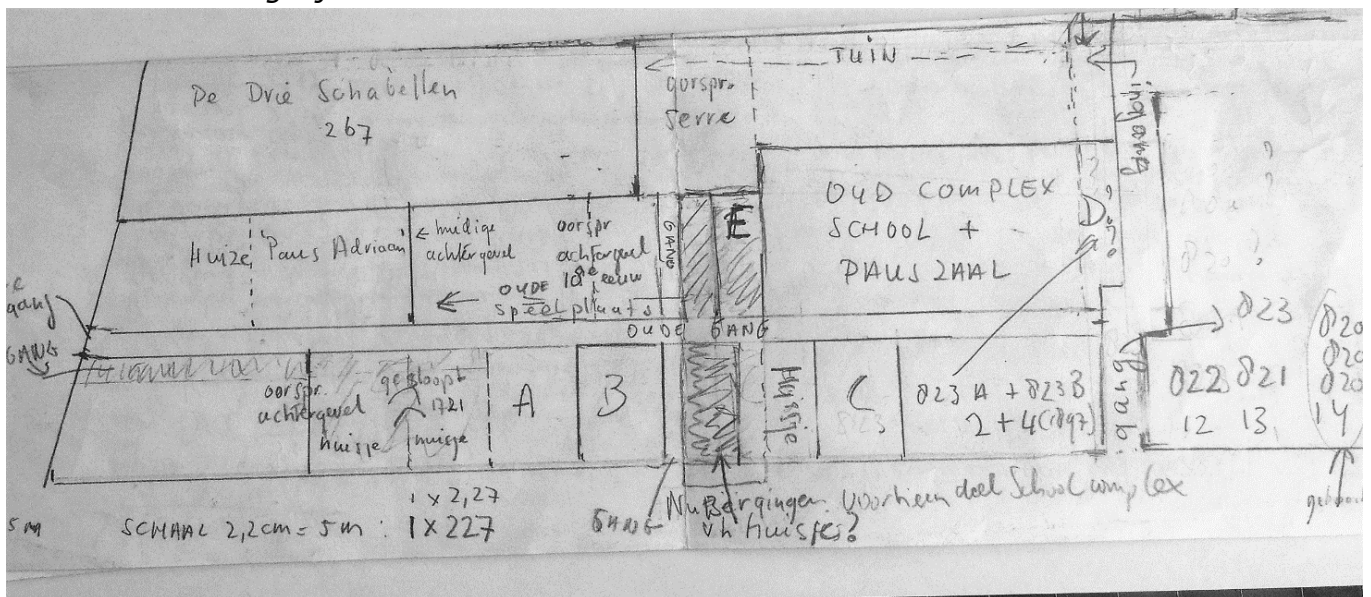
Geboortehuis van Paus Adriaan (een verkorte versie)

Finale conclusies aangaande de exacte locatie van het geboortehuis van Paus Adriaan

Van bedevaartsoord tot fietsenstalling?

Niet alleen in de weinige publicaties van de afgelopen jaren, ook in de praktijk van alledag blijft de verwarring over de exacte locatie van het geboortehuis van Paus Adriaan voortbestaan. Met een grote regelmaat stuit ik op vertwijfelde stadsgidsen die de hoek van de Brandstraat/Oudegracht aanwijzen als zijn geboorteplaats of met een woest armgebaar willen aangeven dat die plek ergens in de Brandstraat te situeren is.¹ Na meer dan vijfhonderdzesig jaar twijfel wordt het hoog tijd dit raadsel op te lossen.

Een scala van mogelijkheden

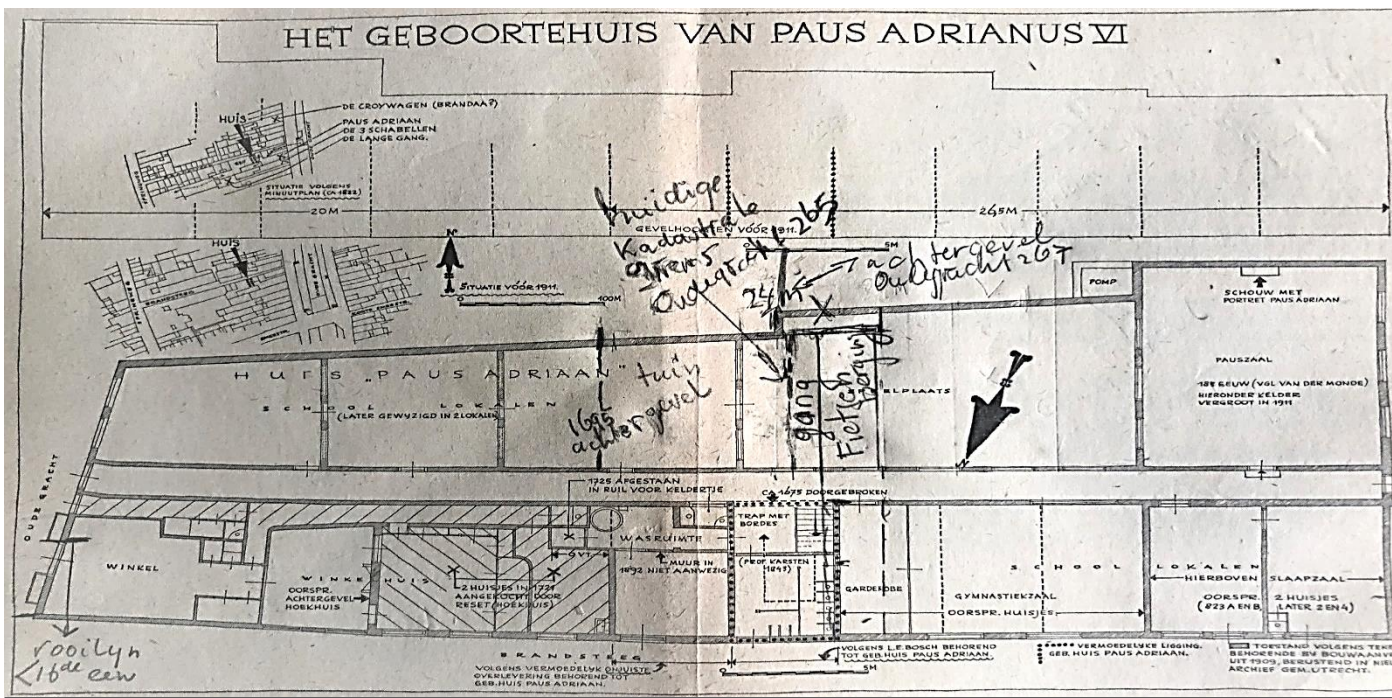
Reconstructie op basis van oorspronkelijke tekening van C. Temminck Groll, zie hieronder, over de situatie ten zuiden van de Brandsteeg in het jaar 1911 na realisatie van de Paus Adriaanschool. Linksonder het hoekpand Oudegracht/Brandsteeg

Er zijn in het verleden een viertal opties naar voren gebracht. Optie A: volgens een overlevering; optie B: volgens J.E. Bosch, in het begin van de 19de eeuw eigenaar van zowel Oudegracht 265 als Oudegracht 267; optie C: volgens M. Houtzager, zie *Jaarboekje Oud-Utrecht* 1960, zou het huisje aan de Brandsteeg gelegen hebben en afgebroken zijn ter realisatie van een nieuw schoolcomplex in 1911); optie D: huisjes 823A en 823B of huisjes die gelegen zijn aan de achteringang van *De Drie Schabellen*, thans Oudegracht 267. Aan deze vier opties voeg ik optie E en F toe (optie F is niet ingetekend ligt boven optie E deels op het gebied van de serre van *De Drie Schabellen*, het is het huisje dat tegen de achtergevel van voornoemd pand is aangebouwd en verbonden is met een gang die

¹ In een artikel in het tijdschrift *Oud Utrecht* augustus 2022: over *Paus Adrianus VI*, *welreideider uit Utrecht* lezen we op pag. 19 dat Adriaan Florisz. werd geboren op 2 maart 1459 op de hoek van de Brandsteeg. Welke hoek vraag je je dan af, er zijn er vier!

richting de Oudegracht heeft gelopen, zie de kaart van Braun Hogenberg, 1570, die van Adam van Vianen uit 1598 en de situatie in 1300).

Als we bovenstaande opties de revue laten passeren dan zien wij dat lange tijd optie B serieus is genomen, ook tijdgenoot Joannes van Liefland van J.E. Bosch komt dicht in de buurt van optie B (zie hieronder zijn interpretatie). Optie C, die van Houtzager, ligt te ver af van de gang die tegenwoordig toegang verschaft tot de fietsenbergingen van het appartementencomplex van woningbouwcorporatie Mitros of van de aanbouw aan het pand *De Drie Schabellen* die ik optie F heb genoemd.

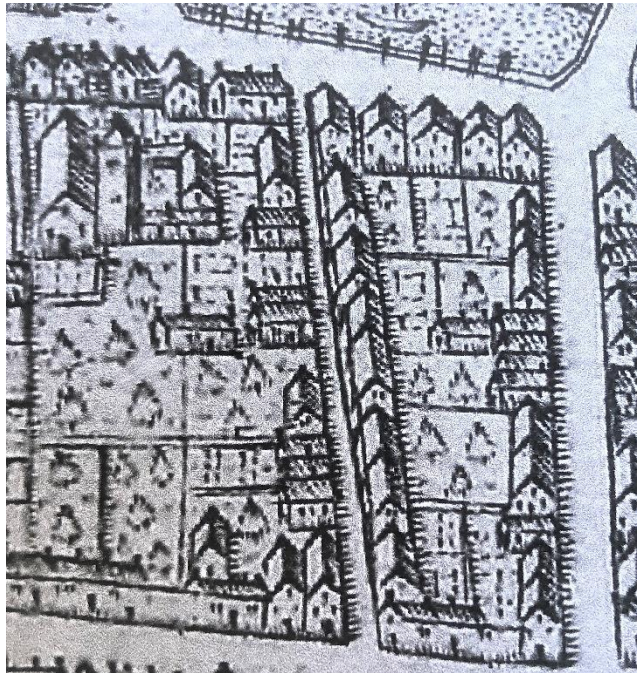
Tekening van C. Temminck Groll in: *Bijdrage over Geboortehuis Paus Adriaan* van M. Houtzager, *Jaarboekje Oud Utrecht 1960*, pag. 55. Het geboortehuis van Paus Adriaan zou eerder gezocht moeten worden op de plek van de gang en de fietsenbergingen van woningcoöperatie Mitros, optie E, die overigens dicht in de buurt komt van optie B, of de al genoemde optie F

De meeste analisten verzuimen in hun speurtocht naar de oorspronkelijke locatie van het geboortehuis van Paus Adriaan een kritische blik te werpen op het onderzoeksmateriaal. Daarenboven weten zij daar ook vaak niet op een creatieve wijze mee om te gaan. Anders gezegd, zij leggen een zekere denkluigheid aan de dag door uit te gaan van de 19de eeuwse of zelfs 20ste eeuwse situatie, of beroepen zich stevast op dezelfde bronnen. Kortom, de meeste onderzoekers gaan ervan uit dat het geboortehuis één van de huisjes is dat direct aan de rooilijn van

de huidige Brandsteeg was gelegen. Wat dat laatste betreft volstaat mijn opmerking: er kan veel veranderen in 560 jaar, zelfs in Utrecht.

Uitsnede kaart Braun Hogenberg 1572, ons pand +aangebouwd huisje

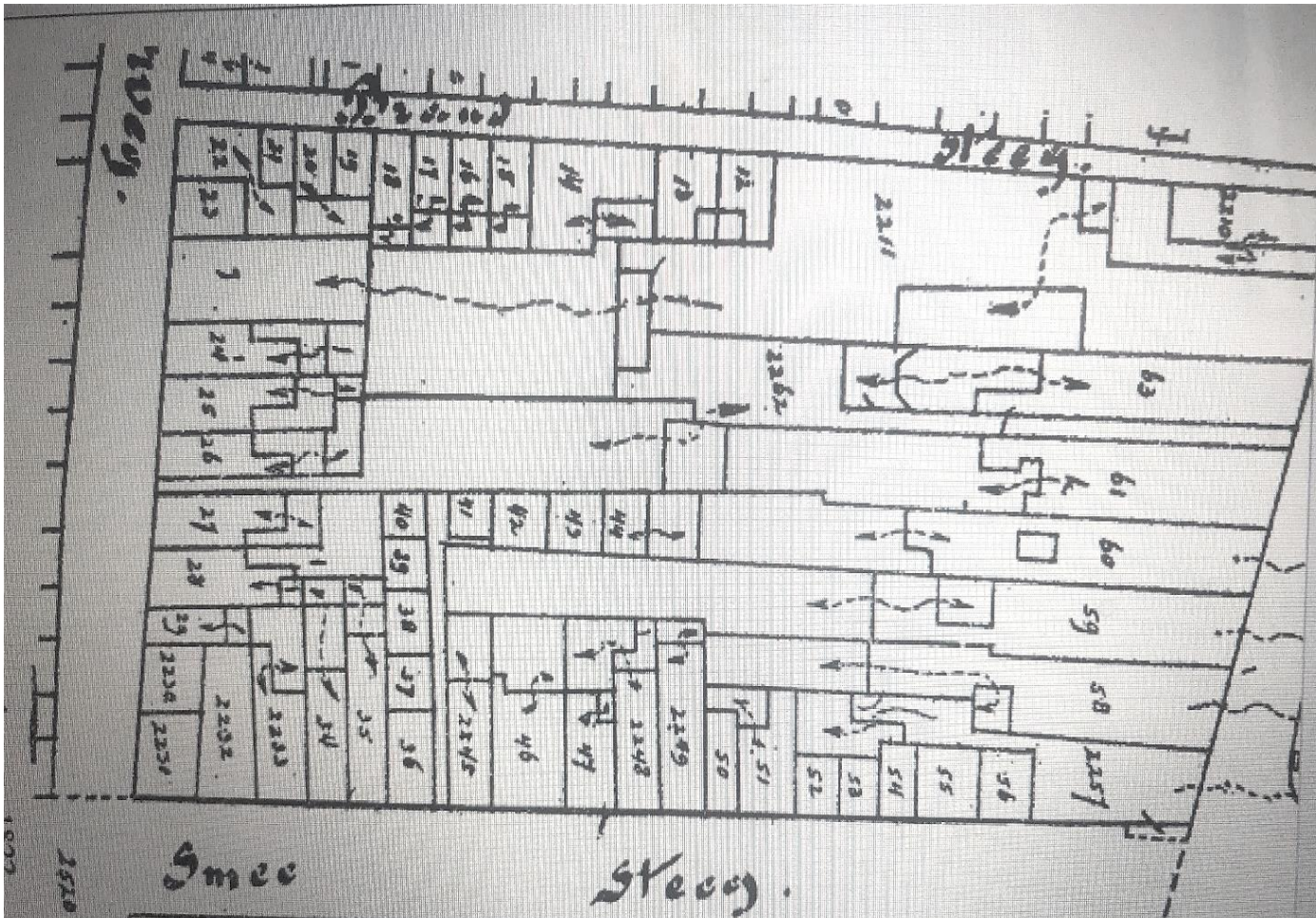

Uitsnede kaart Adam van Vianen uit 1598, 2e pand vanaf Brandsteeg ons pand met gang

Kaart Braun Hogenberg van 1569-1572 ingekleurd. Hoekhuis (hoeve met aanbouw, stal) is blauw ingekleurd, dat zou erop kunnen duiden dat het een houten huis is waarover geen belasting betaald hoefde te worden (duidelijk is de aanbouw aan ons huis te zien)

'Zu den Sachen selbst'. Als we de kaart van Braun Hogenberg (1569-1572) tot uitgangspunt nemen dan krijgen we een ander inzicht in de situatie ter plekke. In mijn opties E en F heb ik mij gericht op een weergave van de werkelijkheid die zo dicht mogelijk in de buurt komt van het geboortjaar van Paus Adriaan, 1459.

Kadastrale kaart 1822: Huis De Drie Schabellen (2263) en Huis De Lange Gang (2262) incl. tuinhuis achter Oudegracht 269 gelegen, al ingetekend op de kaart van Braun Hogenberg, tevens een bleekveld en uitgang naar de Springweg

Op de kadastrale kaart van 1822 staat ten noorden van *De Drie Schabellen* (dus richting de Brandsteeg) een erf ingetekend, dat erf behoort in de 15de eeuw kadastraal gezien nog tot voornoemd pand. Op een deel van dat erf stond namelijk de traptoren die toegang verschafte tot de woontoren. Deze traptoren was toen nog via een pad bereikbaar vanaf de Brandsteeg en via een gang met de Oudegracht (zie tekening situatie 1300). Dit 'erf' komt in mijn verhaal verderop nog terug als tuin van het pand *Paus Adriaan*, Oudegracht 265 (1695).

In zijn boek *Oudheid. Afbeeldingen en beschrijvingen* (1859) schrijft de kunstschilder Joannes van Liefland over het geboortehuis van Paus Adriaan het volgende: Adriaan is in behoeftige omstandigheden geboren. Zijn vader Floris Boeyenszoon was in naam een schepenmaker, maar in praktijk een knecht.

Het gezin bewoonde een klein huisje dat 2,40 meter breed en 4,60 meter diep was (3 el bij 6 el)?² In het jaar 1843, toen hij het huisje bezocht, was het *al niet meer oorspronkelijk*. Van belang is dat hij vaststelt dat het toen een schamele woning was. Vervolgens merkt hij op: uitgaande van het tweede huis aan de Oudegracht vanaf de Brandsteeg gezien, *grensde* het geboortehuis *aan de tuin van De Drie Schabellen* (nu behoort die tot Oudegracht 265), dus niet die aan de Brandsteegkant, maar aan de kant van Oudegracht 267.

Begin 18de eeuw werd dit huisje bij het erf getrokken van wat nu Oudegracht 265 is (eind 17de eeuw liet Hendrik Bosch op die plek een groot stenen grachtenpand bouwen met tuin). Na die tijd werd het huisje vertimmerd en de toegangsdeur en het raam richting de Brandsteeg dichtgemetseld. Een 'kleine kamer' van het huisje (sic) werd omgetoverd in een Pauskamer. *Naast* die Pauskamer werd een 'prachtige zaal' gebouwd (onduidelijk wat dat naast inhoudt: ernaast, of erachter). Dan valt in zijn tekst ineens het woord huis. Met dit *huis* bedoelde van Liefland het hoekhuis, het had een houten gevel die van een uithangbord werd voorzien en waarop een afbeelding van de paus prijkte én *In Paus Ariaan* te lezen was. Later werd er een stenen gevel voorgebouwd met buste en beeltenis.³

Alles wel beschouwd zitten er nogal wat haken en ogen aan de verhalen die toentertijd de ronde deden. Zowel het huisje als de gerealiseerde 'prachtige zaal' moeten verder vanaf de Brandsteeg hebben gelegen. We hebben het hier steeds over de 19de eeuwse situatie. Bij nadere bestudering van de literatuur blijkt dat het huisje al in de 18de eeuw praktisch geheel is gesloopt, als 'compensatie' voor deze daad wordt er achter in de tuin van wat nu Oudegracht 265 is, een huisje gebouwd dat voortaan Pauskamer wordt genoemd.

In het eerste kwart van de 19de eeuw krijgt, wat nu het complex Oudegracht 265 is, een nieuwe eigenaar, de heer Karsten. Deze persoon koopt diverse huisjes op en vergroot het perceel. Achter zijn tuin laat hij een groot achterhuis bouwen waar hij als goed katholiek een zaal inricht ter ere van Paus Adriaan (en dit is een terzijde om zijn twaalf kinderen te huisvesten). Deze zaal ligt op het terrein wat nu in 'eigendom' is van woningbouwcoöperatie Mitros. Kortom, Van Liefland c.s. blijken niet helemaal betrouwbaar te zijn in hun informatie over het geboortehuis.⁴

² M. Houtzager stelt in haar artikel (1960) dat een El overeenkomt met een meter (in mijn boek heb ik dat overgenomen). Dat zou betekenen dat het huis 3 m bij 6 meter zou zijn. Op internet wordt dat weerlegt een El is om en nabij de 70 cm.

³ Dit hoekhuis is pas in 1578 gerealiseerd.

⁴ In mijn boek *Van Brandaa tot De Drie Schabellen* ga ik uitgebreid in op de talloze suggesties voor wat betreft de geboorteplek van Paus Adriaan, zie pag. 157 e.v. Ik heb hier een zestal geselecteerd. Ook zijn er in de loop der tijd plekken aangewezen die veel verder de Brandsteeg in lagen. Zoals achter de toenmalige tuin van Oudegracht 265 of zelfs achter onze huidige tuin die toch pak hem beet 50 meter afligt van de Oudegracht. Kortom, de verwarring rondom de geboorteplek is groot.

Tot slot

Er blijven wat mij betreft nog twee opties over.

1. Optie E. In het geboortjaar van Paus Adrianus (1459) bevinden zich ter situ: een groot pand *De Drie Schabellen* dat voorheen *Brandaa* werd genoemd, verder een gang, een belendend pand, waarschijnlijk een houten hoeve die uit twee delen bestaat (een schuur of stal), met daarvoor richting de Brandsteeg een strook grond waarop veel later, eind 16de eeuw een zeer smal houten gebouw verrijst wat tot een versmalling van de Brandsteeg heeft geleid.⁵

Iets verderop in de Brandsteeg zien wij parallel aan de erven van *De Drie Schabellen* een 'vrijstaand gebouw'. Dat pand zou volgens een overlevering eigendom zijn van de familie Boeyens. In werkelijkheid zou het uit een viertal 'cameren' hebben bestaan waarvan er een bewoond zou zijn door de vader van onze enige Nederlandse Paus, Floris Boeyenszoon. Volgens diezelfde overlevering was de woning iets meer dan 3 el breed en ruim 6 el diep, respectievelijk 2,40 m breed en 4,60 m diep (1 Nederlandse el = ÷70 cm), zie ook voetnoot 3.

De volgens van Liefland armzalige woning ving 'een spaarzaam licht' van de Brandsteeg (dat zou betekenen dat die vier huisjes haaks op de Brandsteeg hebben gestaan, naast voornoemd huisje zou een gang gelopen hebben die uitkwam op de Brandsteeg).⁶

Ik vervolg. Op de kaart uit 1570 zien wij voor 'het bezit van deze Pauselijke familie' een strook land, dit betekent dat het gebouw zeker twee meter misschien wel 3 meter van de toen bredere Brandsteeg heeft afgelegen. Uitgaande van de kaart van Braun Hogenberg, die ik optie E noem, zou de afstand van de achtergevel van het huisje met ons pand 2 meter bedragen en de voorzijde ervan ruim 6,5 meter, dit bij een diepte van het huisje van 6 el, 4,60 m (de huidige kadastrale grens met de burens van Oudegracht 265 en het appartementencomplex van Mitros tot de huidige Brandsteeg bedraagt 11 meter). Op de kaart zien wij dat die twee meter precies de breedte van de gang is die langs ons pand heeft gelopen (zie ook optie F). En dat houdt in dat het geboortehuisje minder dan 4 meter van onze achtergevel heeft gestaan en 2 meter ver richting de Brandsteeg. Als we de verwantschapslijnen van de eigenaren van het woningareaal uit dat gebied op een rijtje zetten dan is het achterhuis, dat wil zeggen de woontoren,

⁵ In *Transporten en plechten* Oudegracht Tolsteegzijde wordt pas in 1578 gewag gemaakt van een hoekhuis. Dus **dat hoekhuis is pas na 1570 gebouwd**.

⁶ Zoals ik al in mijn boek heb aangetoond is Booths interpretatie van de situatie aldaar volstrekt onjuist. Booth (1605-1678) verwacht de *Croywagen* met het Huis *Brandaa*. De *Croywagen* is Oudegracht 255. Booth plaatst het bezit van de familie Boeyens aan de noordzijde van de Brandsteeg en daarmee ook het geboortehuis van Paus Adriaan, er staat: vader van de paus is een schuitenmaker. Hij woonde op **noordoosthoek** van de Brandsteeg, dus niet op de zuidoosthoek of elders (over hoe het nu **echt** in elkaar steekt, zie voetnoot 8).

In zijn boekwerkje *Beschrijving van Utrecht* oorspronkelijk midden 17de eeuw staat het huis *De Croywagen* **niet vermeld**, wel treffen we in de lijst huis *Brandaa* aan als een van stamhuizen van de oudste voorname geslachten van Utrecht w.o. veel edellieden.

van *De Drie Schabellen* volgens de akte uit 1300 in bezit geweest van IJsbrandt van der Aa (vandaar de naam Brandsteeg) die het verworven heeft van een adellijke familie. In de bewuste akte staat in bezit geweest van edellieden uit het Sticht. Ook staat er geschreven dat de uitgifte van het perceel door de bisschop heeft plaatsgevonden. In de loop van de 15de eeuw komt het pand in bezit van een geslacht van houtkopers. Zo weten wij dat familie Was geparenteerd aan de familie Arntz (Van den Heyligen Lande) in het derde kwart van de 15de eeuw de gelukkige eigenaar van het pand is. Hendrik Was is volgens de boeken een houtkoper en kistenmaker van aanzien. Wie is nu de persoon die eerder het pand verworven heeft? Recentelijk werd bevestigd, wat ik al eerder had ontdekt, dat dat Boeyen Jansz is geweest, de grootvader van Adrianus. In 1432 wordt Boeyen Janssoon, eigenaar van het huis *Brandaa*, onder de Schuitemakers, boven de Reguliersbrug, met verscheidene kleine woningen, tot achter in de Springweg en aan de noordzijde (!) van de Brandsteeg, als ook aan de gracht, waar hij en zijn zonen Jan, Cornelis, Claes en **Floris** (de vader van Adrianus) zich met houtkopen en schuitemaken bezig hielden. Floris Boeyenszoon overleed toen zijn vader (Boeyen) nog leefde op de hoek van de Brandsteeg. Zijn weduwe bleef met drie kleine kinderen achter, waarvan de jongste Adriaen, later Paus Adriaan, nog op school zat en wel in Zwolle.

Kortom, laatgenoemde variant E is een reële mogelijkheid. Optie E, zoals ik die heb ingetekend, moet dan niet verticaal maar horizontaal gelezen worden.

Optie F kijkt op een aantal punten af van optie E. Zeker is dat begin 14de eeuw bovengenoemde adellijke familie eigenaar is geweest van de voorloper van *De Drie Schabellen*, d.w.z. *Brandaa*. Daarvoor heb ik het volgende bewijs gevonden.⁷ In mijn boek wijs ik erop dat de familie Van der Aa lange tijd in bezit is

⁷ Volgens Booth worden Daem Jansz. en/of Elias Jansz. (Booth noemt beide namen), beiden telg uit het geslacht D'Edel (dat blijkt onjuist te zijn), in het jaar 1418 (mede)-eigenaar van het *huis De Croywagen* met verscheidene kleine woningen aan de Brandsteeg. Volgens Booth zou er een directe lijn lopen van IJsbrandt van der Aa (naamgever van de Brandsteeg), al genoemd in de akte van 1300, naar de zoon van Dirck van de Aa te weten Jacob van der Aa Dircksoon (*die overigens, zoals ik heb vastgesteld pas vanaf 1410 tot 1418 eigenaar is van het huis De Croywagen*). Daarna zou volgens Booth de kinderen van Daem Jansz, Gerrit van Rewijck (1426) en Jan en Willem Buijtendijck (Butendiic) (1432) eigenaar zijn van *De Croywagen*. Via deze Buijtendijck wordt de grootvader van Paus Adriaan, Boeyen Jansz., in 1432 door 'overgifte' eigenaar van het huis *Croywagen* met inbegrip van de aanliggende gebouwen om het bezit in de jaren zeventig van dezelfde eeuw weer over te dragen aan Cornelis Vinck (dus de *Croywagen* is dan niet meer in bezit van de familie Boeyens). *Ook dit is onjuist.* in 1432 draagt Boeyen Jansz het pand over aan de gebroeders Buutendieck.

In 1446 verkoopt de vader van Adrianus, Floris Boeyens, zijn deel van het bezit van de familie Boeyens. En dat is zijn aandeel in een huis dat **op de noordhoek** (en niet op de zuidhoek) van de Brandsteeg is gelegen. Daarna zou hij vervolgens de Brandsteeg zijn overgestoken om daar een huisje te pachten of anderszins (voor een gedetailleerde beschrijving van overdrachten verwijs ik naar mijn artikel **Het mysterieuze hoekhuis**). Tot zover het huis *De Croywagen*, Oudegracht 255.

geweest van het bewuste pand. Wellicht zijn al in hun tijd de stallen of de schuurtjes op het grondgebied van huize *Brandaa* verbouwd tot 'cameren' of wat ook kan dat dat pas later toen Boeyen Jansz eigenaar van het pand werd. In ieder geval is in een van die 'cameren' (er waren er meer in dat gebied) Paus Adriaan geboren.

En dan zou het huisje dat deels tegen de achtergevel van *De Drie Schabellen* is aangebouwd een alleszins serieuze kandidaat zijn. Aan het eind van de 16de eeuw is het nog niet gesloopt. Ook niet als op perceel van *De Drie Schabellen* een groot achterhuis verrijst met de naam Huis *De Lange Gang*. Pas aan het eind van de 17de eeuw als de buurman op zijn perceel een groot stenen huis met tuin realiseert en dat *Paus Adriaan* doopt zal het deels worden afgebroken.

We kunnen met een gerust hart de conclusie trekken, dat het geboortehuis van Paus Adriaan destijds op het grondgebied van *De Drie Schabelle/Brandaa* heeft gelegen. Het grondgebied dat al omstreeks 1200 door de bisschop van Utrecht

Het pand *Brandaa* kent een andere geschiedenis. Vanaf IJsbrandt van der Aa, Jacob IJsbrandtsz., Dirk van der Aa, Jacob Dirksz. en zijn zoon Johan van der A Jacobsz. blijft het huis lange tijd in de familie. Uiteindelijk zal Jacob Dirksz. van der A. of zijn zoon Johan van der A Jacobsz. het huis *Brandaa* e.o waaronder de percelen die nu grofweg gerekend worden tot Oudegracht 265 en Oudegracht 267, in de loop van het begin van de 15de eeuw verkopen. De vraag is aan wie? In een akte uit 1432 wordt het antwoord gegeven: *Boeyen of Boyden Janssoon is in den jare 1432 ge-eigent geworden in de huysing Brandaa, onder de Schuitemakers, boven de Reguliersbrug, met verscheide kleener wooningen, soo achter in de Springweg en aan de noordsijde van de Brandsteeye, als ook aan de graft, daer hij en sijne soonen Jan, Cornelis, Claes en Floris zich met houtkopen en schuitemaken geneerden. Floris Boyenszoon overleedt noch bij 't leven van sijn vader op de hoek van de Brandsteeye en bleef sijn' weduw met drie kleene kinderen sitten, welke jongste Adriaen, namaels Paus, toen te Swol ten schoole lag.'* Bovenstaande acte, die via Booth of Brand zou zijn overgeleverd, is te vinden in C. Verhoef, *Paus Adriaan VI en zijn vermeende afstamming uit de Utrechtse familie Dedel*, een demystificatie (2022), *De Nederlandsche Leeuw* nr. 139, pag.100. In de tweede helft van de 15de eeuw verwerft de familie Van den Heyligen Lande het pand. Eerder al - en daarover bestaat geen twijfel - is het huis *Brandaa* in handen gekomen van een geslacht van houtkopers en kistenmakers. En dat zou best kunnen zijn als de grootvader van Paus Adriaan het pand verwerft want gaat *Brandaa De Drie Schabellen* heten. En wat blijkt: Boeyen Jansz is lid van het bijhouwersgilde, dat bestaande uit bijhousers, timmerlieden en houtbewerkers. De naamsverandering in *De Drie Schabellen* spreekt voor zich, een schabel is een zitbank.

Op het (grote) perceel stond een groot stenen huis, huis *Brandaa* genaamd, met vlakbij wat bebouwingen dat Boeyen Jansz., de grootvader van Adrianus, in 1432 verwerft, of dat rechtsreeks via de familie van der Aa is gegaan is aannemelijk. Duidelijk is dat in die tijd op wat lege plekken aldaar wat kleinere huizen worden gebouwd of dat er een grondige verbouwing plaatsvindt van de al aanwezige opstallen. In een van die huisjes die ik geschetst heb in opties E en F is Paus Adriaan geboren. En dat moeten we dan plaatsen **ten zuiden** van de Brantsteeg, zelfs meerdere meters van het toenmalige hoekhuis vandaan.

als *oudeigen* is uitgegeven in vier grote percelen van de Oudegracht tot aan de Springweg, en van Brandsteeg tot aan de Smeesteeg.

Oh hoe wreed kan het lot der geschiedenis zijn, het geboortehuis van Paus Adriaan is van de aardbodem verdwenen. Op die voor katholieken heilige plek staat nu een appartementencomplex van woningbouwcorporatie Mitros. Of, wat een alleszins serieuze aanname is, het geboortehuis heeft deels gestaan op het huidige grondgebied van ons huis *De Drie Schabellen* én dat van de fietsenstallingen van het Mitroscomplex.

Wij, eigenaren van het huis, hebben gemeend die plek te moeten eren met een beeltenis van onze enige Nederlandse paus. Het legt getuigenis af van het feit dat het proces van secularisering in Nederland is voltooid. Of om het meer in prozaïsche termen uit te drukken: Een sacrale plek uit de middeleeuwen heeft plaats moeten maken voor een profaan hedendaags verschijnsel de fietsenstalling, waar op de muur ervan een prent van de Paus met omlijsting is gespiegeld.